

TŘETÍ VEČER

RÁNY, KTERÉ STÁLE BOLÍ

září 1968 – listopad 1989

V této kapitole se vášnivě debatuje o českém údělu, Petr Pithart nasedá do posledního letadla mířícího do normalizačního Československa, probíhá soudní proces s Plasty, popíjí se v disidentských obývacích a vzniká Charta 77.

Minule jsme skončili u toho, že jste se do Československa se ženou vrátili až v září 1968. Co jste po svém příjezdu v zemi viděli?

Společnost už dostala první šlupku. Šestadvacátého srpna se vrátili českoslovenští představitelé z Moskvy. Já tomu nemůžu říkat delegace, protože to byli různí politici a všichni až na jednoho – Františka Kriegela – v Moskvě podepsali Moskevský protokol. Za to, že byl protokol podepsán, může *de facto* prezident Ludvík Svoboda, povoláním voják a generál. Dobové záznamy vyprávějí o tom, že na zbytek československých zástupců křičel: „Já jsem viděl potoky krve, a vy jste se mezitím prožvanili k tomuhle nepořádku, co doma máme.“ Bylo to velké zklamání, když ti, ke kterým veřejnost půl roku vzhlížela, zároveň podepsali tak ponižující dokument. A to tím spíše, že Alexander Dubček ani neuměl veřejně přiznat, co se tam stalo. Když měl návštěvu Moskvy po svém přiletu vysvětlit, draly se mu slzy do očí. Celé to působilo depresivně a lidi měli zároveň vztek. Jediný Josef Smrkovský jako předseda Federálního shromáždění řekl, že „možná jednou to, co jsme udělali, bude pokládáno za zradu“, což byla silná slova. Pak už to šlo všechno do háje. Hned po jejich návratu začalo jednání o pobytu sovětských vojsk a Federální shromáždění nakonec schválilo zákon o jejich dočasném pobytu. Jen čtyři poslanci hlasovali proti a deset se zdrželo hlasování. Pobyt vojsk byl legalizován, přičemž zmíněná „dočasnost“, tehdy klíčové slovo, nebyla nikde přesně určena. Říkalo se, že „jen té doby, než se poměry v Československu normalizují“. Trvalo to nakonec 23 let. *Literární noviny*, nově *Listy*, vycházely až do května 1969. Všechny noviny se nejprve obnovily. Zprvu nevypadalo, že je vše ztraceno, veřejnost stále bojovala. Komunisté se snažili vyměňovat lidi v čele

všech myslitelných organizací, včetně uměleckých svazů, ale nešlo to zdaleka tak rychle, jak by chtěli. Nicméně už vznikaly skupiny jako „Slovo do vlastních řad“, do kterých se hlásili kolaboranti a o ostatních říkali, že se během pražského jara chovali nezodpovědně a v rozporu s linií režimu.

Bojovali jste pak proti zákazu novin?

Ano, s Pavlem Rychetským. Byli jsme oba pověřeni zastupovat Svaz spisovatelů a *Literární noviny* před soudem, kde jsme se snažili napadnout zákaz zastavení činnosti. To je ta stejná příhoda, kdy jsem se poprvé potkal s Václavem Havlem, jak jsem vám už dříve popisoval. Nakonec jsme k soudu nešli, protože se změnil zákon a už nebylo možné podat odvolání.

Jak redakce fungovala od srpna do druhého zákazu? Jako novináři jste měli v ruce skoro coby jediní v zemi jako zbraň slova, ale i pro vás příjezd tanků a následné události musely být šok...

Psalí jsme, co se dalo. Co jsme si mysleli, že se dá. Povzbuzovali jsme naše čtenáře. Sem asi patří Kunderovo kontroverzní vánoční psaní „Český úděl“. Snad všichni věděli, že je to psaní útěšné. Václav Havel odpovídal o pár měsíců později, to už byla situace mnohem horší. Podle toho Havel odpovídal dosti osobně, útočně – a měl pravdu. Nedebatovali jsme ale o tom, jestli máme být kritičtější, nebo jestli jsme to s radikalitou přehnali. Upřímně, nic jiného kromě ještě pití a kouření jsme nepěstovali. Snažili jsme se alespoň trochu dělat svou práci. Když *Literárky* podruhé skončily, nebyl jsem u toho – to už jsem byl v Oxfordu. A tak jsem zase už v lednu 1971 začal psát do nových, exilových, zprvu Pelikánových *Listů*.

Před druhým zákazem nicméně *Literárky* napsaly, že se budou pak věnovat už jen kultuře. Proč? Nešlo to chápat právě jako snahu zmírnit napětí s komunistickou mocí?

To jsme napsali, ale nemysleli jsme to zcela vážně. Ale jak můžete psát o důležitých věcech, když každý den přibývají slova, která byla výslovně (ano, jedno po druhém) zakázána? A kvůli jednomu slovu celý článek pryč. To už zase cenzura fungovala naplno.

Kdy jste se rozhodli, že vystoupíte z KSČ?

Někdy uprostřed září 1968, když naši komunisté právě jednali o pobytu sovětských vojsk a jeho legalizaci. To bylo pro mě vážně za hranou. Byl jsem strašně zklamaný z Dubčeka, ale také ze všech těch lidí, kteří národu slibovali reformu a dávali jim falešné naděje. Když jsem šel ukončit své členství, potkal jsem na chodbě pražské právnické fakulty Pavla Rychetského a Honzu Musila, po listopadu mimo jiné ústavní soudce. My, tři mladí asistenti na pražských právech, jsme si tam tehdy řekli, že společně vystoupíme.

Jak se vystupovalo?

Na fakultě jsme Sentě Radvanové z katedry rodinného práva, která byla zároveň členka výboru KSČ, odevzdali takový lístek, proč chceme vystoupit ze strany. Napsal jsem na něj, že chování našich představitelů KSČ je proti mému přesvědčení. Ona se na nás přitom se smutným pohledem koukla a pak se zeptala: „Kluci, víte, co děláte? To je váš konec na fakultě. Víte to, že jo?“ A my jsme jí jen opáčili, že po tomhle už ve straně být nemůžeme.

Se ženou jste se o svém ukončení členství v KSČ nebavil? Měl jste tehdy přece jenom malého syna...

Ne, vůbec. Já jsem byl přesvědčený, že musím vystoupit. Navíc moje žena ve straně nikdy nebyla. Táta mojí ženy byl tvrdý člověk, dělník, automechanik a hlavně sociální demokrat. Po únoru 1948 se počítalo, že všichni sociální demokrati se postupně sloučí s KSČ. Její táta byl na dvou společných schůzích, a když se vrátil z druhé, řekl, že nikdy ničeho takového součástí nebude. Moje žena tak s mým rozhodnutím neměla problém. Háček ale byl v tom, že ze strany se vystoupit *de facto* nedalo, protože neexistovalo pravidlo, jak se vystupuje.

To muselo být frustrující. Chcete udělat na znamení odporu proti komunistům něco zásadního, ale zjistíte, že to nejde. Co jste tedy dělal, když se nedalo vystoupit?

Přestal jsem se o to starat – začátkem října 1969 jsem odjel do Oxfordu. To byla opět jedna velká zásluha Vojty Cepla, který byl ve všem o hodně přede mnou. V Oxfordu existovaly dvě postgraduální koleje, Nuffield College a St Antony's College. Cepl byl celý osmašedesátý právě na Nuffield College. Když přijel, šel za mnou a říkal mi, že tam musím také odjet. Samozřejmě jsem chtěl, znělo to skvěle. Všechno mi zařídil a mimo jiné mi vyjednal Goldstückerovo doporučení. A tak mě přijali na dvouroční studijní pobyt.

Je to už po několikáté, kdy jméno Vojtěcha Cepla při našem rozhovoru padlo. Byl vám kolegou a přítelem na fakultě, stojí za vašim začátkem v novinách, později vás připravoval na děkanství... Chápu to správně, že měl na vás Vojtěch Cepl velký vliv? Co vás s Vojtěchem Ceplem dalo dohromady, když jste měli tak opačné osudy a v něčem i povahy?

Já na něm měl rád, že byl moudrý, otevřený, cynický, řekl na sebe všechno a k ostatním byl tolerantní, i když na nás

řval a vylezl si na to řvaní na stoličku. Byl to vlastně člověk, který se musel velkou část života v komunismu přetvářovat. Měli jsme se hodně rádi. I naše rodiny se posléze stýkaly, to už jsme měli první děti. Jeli jsme na společnou dovolenou. On mě tak trochu dovychoval a doškoloval. A já se rád nechal. Byl pro mě průvodcem intelektuálním světem, který objevil dávno přede mnou.

Váš pobyt v Oxfordu nakonec dva roky netrval. Proč jste se vrátil tak brzo?

Přijel jsem do Oxfordu čtvrtého října a už sedmého, když jsem šel do síně Common Rooms, kde se ráno vždycky scházeli donové a profesori, se mi do rukou dostalo *Rudé právo*, kde se psalo, že od sedmého října se ruší platnost všech výjezdních doložek, všichni se musí ze zahraničí vrátit, nebo budou prohlášeni za emigranty. Ale žádné konkrétní termíny, do kdy bychom se měli vrátit. Stál jsem tam s novinami v ruce uprostřed místnosti, zatímco Britové, usazení ve starých kožených křeslech, četli *Timesy* a číšníci jim roznášeli čaj. V tu chvíli jsem se rozhodl, že se budu snažit za každou cenu prodlužovat svůj čas na Oxfordu. Od rána do večera jsem si tak četl knihy z místních knihoven a vypisoval jsem si zajímavé myšlenky. Tak jsem se dostal na Oxfordu ke knize Lewise Cosera *The Functions of Social Conflict*, kde mě zaujaly některé pasáže o institucích a o institucionalizaci konfliktu. Zaprvé téma odpovídalo mým představám, že jediné pravidly se dá politický život ukočírovat. Proto jsem se rozhodl, že chci psát práci o institucionalizaci konfliktu. V Oxfordu to fungovalo tak, že postgraduálním studentům přidělili supervizora, který na vaši práci dohlížel a radil vám. Já dostal staříckého profesora Plamenatze, který si mě jednou za čtrnáct dní zval domů, někdy i na večeri, kde

jsme probírali tuto knihu a toto téma a společně definovali podobu mé práce. Fungoval jsem, jako bych měl v Oxfordu zůstat. Změnilo se to až ke konci roku, kdy se všichni začali vracet domů, a já se bál, že už to nestihnou. Nikdy jsem ani na vteřinu neuvažoval, že bych tam zůstal. Nakonec jsem zpět do Československa odjel dvacátého února 1970.

Proč jste vlastně nikdy neuvažoval o emigraci? Muselo vás to napadnout, vždyť jste v Anglii měl skvělou možnost, proč zůstat. Říkal jsem si, že jsme v Československu v roce 1968 něco rozdělali, do něčeho jsme už píchli a že za to mám také odpovědnost. Navíc když to skončilo blbě. Nechtěl jsem od toho utéct. Možná se vám to bude zdát přepjaté, ale vážně to tak bylo. Navíc jsem věděl, že umím zacházet mnohem líp s českým jazykem – a bylo mi jasné, že nikdy nebudu umět psát anglicky tak jako česky, že budu vždy handicapován. A mně strašně záleželo na tom, abych mohl psát naprosto přesně, jasně a jen sám za sebe.

A měl jste pochopení pro ty, kteří emigrovali?

Chápal jsem je a nikdy jsem nikoho za emigraci neodsuzoval. Vždycky jsem si říkal, že já bych nejel, ale že je dobře, že někteří odjíždějí, abychom byli tam i tam.

Co jste si v té době myslel, že budete moci doma dělat po návratu z Oxfordu? Musel jste alespoň tušit, že příliš mnoho možností mít nebudete...

To jsem věděl, protože jsem znal dosti podrobně historii prvního i druhého našeho odboje. Věděl jsem, že já budu ten doma, co bude přijímat a posílat zprávy a články. A také jsem věděl všechno – že jedu do nejhorsího, že nenajdu kvalifikovanou práci...